

THIS IS A SELF-ARCHIVED VERSION OF THE ORIGINAL PUBLICATION

The self-archived version is a publisher's pdf of the original publication. NB. The self-archived version may differ from the original in pagination, typographical details and illustrations.

To cite this, use the original publication:

Nylund, Mats. 2020. Erään uhkakuvan anatomia: Virolainen vierastyövoima, uutisvälitys ja SAK. In: Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanomm (toim.), Liikkuvuus, muuttoliike ja ylirajaiset suhteet Suomen ja Viron välillä. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Julkaisuja 28. s. 110-122.

Permanent link to the self-archived copy:

<https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2020/04/j-28-isbn-978-952-7167-78-6-liikkuvuus-muuttoliike-ja-ylirajaiset-suhteet-suomen-ja-viron-valilla.pdf>

All material supplied via Arcada's self-archived publications collection in Theseus repository is protected by copyright laws. Use of all or part of any of the repository collections is permitted only for personal non-commercial, research or educational purposes in digital and print form. You must obtain permission for any other use.

7.

Erään uhkakuvan anatomia: Virolainen vierastyövoima, uutisvälitys ja SAK

Mats Nylund

7.1. Johdanto

Nykyaikaisen edunvalvonnan ja vallankäytön tärkeä muoto on vaikuttaminen siihen, mistä tiedotusvälineet kertovat ja miten ne sen tekevät. Ajatuksena on, että mediajulkisuudessa esillä olevat aiheet nousevat esille myös poliittisessa julkisuudessa ja vaikuttavat siten poliittiseen päätöksentekoon (esim. Dearing & Rogers 1996). Uutisvälityksen tuotantovaatimukset edellyttävät, että uutistoimittajat eivät joudu luomaan uutisia tyhjästä, vaan että heille on tarjolla aineistoa, josta nopeasti voi muokata uutisia. Vahvat institutionaaliset mediajulkisuuden toimijat, kuten maan hallitus, ministeriöt, suuryritykset, suuret kaupungit, puolueet ja edunvalvontajärjestöt, pystyvät usein tarjoamaan tällaista aineistoa ja siten vaikuttamaan mediajulkisuuden aiheisiin ja tässä mielessä myös hallitsemaan julkisuutta.

Kun Viro liittyi Euroopan Unioniin 2004, Suomeen säädettiin kahden vuoden siirtymäaika, jolla rajoitettiin työvoiman liikkuvuutta uusista EU-maista. Tämän luvun aiheena on uutisvälityksen luoma kuva virolaisesta vierastyövoimasta ja sen merkityksestä suomalaisille työmarkkinoille ennen Viron liittymistä EU:hun. Tavoitteena on tehdä tapaustutkimus siitä, miten SAK:n teettämästä mielipidekyselystä virolaisten muuttoalttiudesta Suomeen ja halukkuudesta tehdä työtä Suomessa muokattiin eri vaiheiden kautta TV-uutinen, jossa virolaisista tehtiin uhka suomalaiselle yhteiskunnalle ja suomalaisille työmarkkinoille. Tarkastelun kohteena oleva uutinen lähetettiin suomenruotsalaisessa TV-nytt-uutislähetyksessä syyskuussa 2000, mutta kyselyä uutisoitiin laajasti ja samaan tapaan myös muissa tiedotusvälineissä. Sama aihe nousi esiin julkisuudessa myös muuten, mm. noin vuotta myöhemmin uuden selvityksen myötä.

Tarkastelun kohteena oleva TV-uutinen ei kuitenkaan pohjautu ainoastaan mielipidekyselyyn. Kuten usein vastaavissa tilanteissa, uutinen perustui myös suuressa määrin toimittajan ja "uutislähteen", SAK:n silloisen osastopäällikön Eero Heinäluoman, väliseen haastatteluun. Haastattelu on keskeinen väline uutisten tuottamisessa. Haastattelussa kyselylle luotiin tietty tulkintakehys, johon liittyi suomalaisten ja virolaisten välisten suhteiden arvottaminen ja suhtautuminen vierastyövoimaan uhkana. Siten tässä viestintätieteellisessä tarkastelussa kohteena on itse asiassa kolmen kommunikaatiivisen tapahtuman muodostama ketju: mielipidekysely, SAK:n edustajan haastattelu sekä itse TV-uutinen. Keskeistä on kiinnittää huomio siihen, miten sanoman muoto ja merkitys muuttuu, kun se virtaa näiden eri asiayhteyksien läpi. Haastattelusta käy ilmi, että SAK on ulkomaisen työvoiman liikkuvuutta rajoittavaan siirtymäajan kannalla, jonka perusteluna mielipidemittauksen tulokset toimivat. Mutta kuinka paljon SAK:n näkemyksistä päätyy TV-uutiseen ja miten toimittaja muokkaa tätä sanomaa? Tutkimusmenetelmänä on diskurssianalyysi ja etenkin sen faktojen rakentumista (Potter 1996) ja rekontekstualisointia (Linell 1998) tarkastelevat suuntauksat.

7.2. Toiseus uhkana ja pelon kulttuuri

Tavallisesti ajatellaan, että uutiset kertovat "tuoreista", äskettäin tapahtuneista asioista. Usein uutiset kertovat kuitenkin asioista, jotka eivät itse asiassa ole tapahtuneet, mutta voivat mahdollisesti tapahtua joskus. Kun tarkastelin tästä näkökulmasta viikon otoksia TV-nyttin uutisista vuodelta 2000 ja 2005, päädyin siihen, että noin neljännes (24 %) uutisista kohdistui pikemminkin mahdolliseen tulevaisuuteen kuin jo tapahtuneeseen menneeseen. Tässä mielessä konstruktivistinen tiedonkäsitys suhteessa uutisvälitykseen on erityisen tärkeä. Uutiset eivät ainoastaan heijasta todellisuutta, vaan luovat ja muokkaavat käsityksiämme tulevaisuudesta ja todellisuudesta. Kun kyseessä on suomalainen uutinen virolaisista, esiin nousee lähes väistämättä kansallisuuksiin ja mielikuviin perustuva erottelu meihin ja heihin.

Journalismilla on vahva taipumus korostaa kielteisiä asioita ja esittää ongelmia kärjistetyssä muodossa. Altheide (1997) puhuu tässä yhteydessä mediasta ongelmia tuottavana koneena. Hänen mukaansa uutiskerronnalle on ominaista "havaita" ja kertoa ongelmista, jotka koskettavat suuria ihmismääriä. Kun journalistinen tulevaisuuspuhe ja kielteiset uutiset liitetään yhteen, lähestytään uhkakuvien tuottamista.

Uhka määritelmällisesti on jotain, joka ei ole tapahtunut, ja se on läheistä sukua pelolle. Furedin (1998) mukaan moderneja kehittyneitä länsimaita luonnehtii pelon kulttuuri, jossa eri uhkakuvat vaihtuvat, mutta uhattuna olemisen tunne on pysyvä olotila. Ristiriita modernissa pelon kulttuurissa on se, että monet ihmiskunnan perinteisistä riskeistä, kuten sairaudet, lapsikuolemat, väkivalta ja sodat, ovat jatkuvasti pienentyneet. Silti ihmiset pelkäävät ja tuntevat olevansa uhattuna.

Modernissa yhteiskunnassa uhkakuvat liittyvät ilmastonmuutokseen ja terrorismiin, mutta myös työelämän muutoksiin, irtisanomisiin ja työttömyyteen, globalisaatioon, maahanmuuttoon sekä uusien väestöryhmien ja kulttuurien kohtaamisiin. Raittilan (2004, 24) mukaan uhkakuvat työpaikkojen menetyksistä ja rikollisuuden ja väkivallan kasvusta liittyvät keskeisesti siihen, miten suomalaiset suhtautuvat maahanmuuttajiin ja pakolaisiin. Kun Suomeen vuonna 1999 saapui pakolaisia Puolasta ja Slovakiasta, keskeistä median luomissa uhkakuvissa oli pakolaisten näyttäytyminen hallitsemattomana ja loppumattomana ”pakolaistulvana” (Horsti 2003, 47).

Kivivuori ym. (2002, 3–7) esittävät, että median tuottamat uhkakuvat voivat muokata ja voimistaa ihmisten tuntemia pelkoja, mutta eivät varsinaisesti aiheuta niitä. Sekä median esittämistapojen ja ihmisten pelkojen taustalla on loppujen lopuksi sama tekijä. Tuo tekijä on pelon kulttuuri (mt., 3). Voidaan kuitenkin olettaa, että mediavaiikutukset ovat sitä voimakkaampia, mitä enemmän samanlaisia sanomia toistetaan eri kanavissa (mt., 6).

7.3. Uutinen: Ammattijärjestöt pelkäävät

Syyskuun neljäntenä päivänä vuonna 2000 TV-nytt ja monet muut tiedotusvälineet uutisoivat SAK:n teettämän Tutkimustieto-lehden numerossa 4/2000, julkaistun tutkimuksen Viron työilmapiiristä. Tutkimus käsittelee virolaisten halukkuutta hakea työtä Suomessa, Viron työmarkkinapoliittisia kysymyksiä ja suomalaisten mielipiteitä Viron mahdollisesta EU-jäsenyydestä. Tutkimus koostuu Suomen Gallupin ja sen virolaisen tytäryhtiön Emor AS:n tekemistä haastatteluista. Seuraavassa esitellään tutkimuksesta kertova uutinen kokonaisuudessaan:

- Uutistenlukija: Viron tuleva EU-jäsenyys voi johtaa virolaisen työvoimaan ryntäykseen Suomeen. Useampi kuin joka kolmas virolainen pitää todennäköisenä, että tulee joskus työskentelemään Suomessa. Ammattijärjestöt pelkäävät, että työehdot ja veromoraali heikentyvät.
- Uutistoimittaja: Kun EU seuraavan kerran laajenee, Viro on yksi todennäköisistä uusista jäsenistä. Yksi EU:n tärkeimmistä periaatteista on työvoiman vapaa liikkuvuus. Juuri tämä on ollut lähtökohtana mielipidetutkimuksessa siitä miten todennäköistä on, että virolaiset hakeutuvat töihin Suomeen. Yli kolmannes, tai 36 prosenttia, oli sitä mieltä, että he todennäköisesti tai melko todennäköisesti tulevat aika ajoin käymään Suomessa töissä. Osuus on kasvanut kahdeksalla prosenttiyksiköllä vuoden 1998 vastaavasta tutkimuksesta. Käytännössä Suomeen saattaa tulla siis lähes neljäsataatuhatta virolaista.

- Heinäluoma: Jos se toteutuis kertarysäyksellä yhtäkkiä niin kyllähän täällä tulis aikamoinen kaaos. Meillä on nyt vielä itsellä työttömiä kolmisensataatuhatta ihmistä, meidän vastaanottokyky ei oo kauheen hyvä. Sitte on tietysti toinen puoli on sitä että miten, millä työehdoilla he tänne tulevat, että jos seurauksena on että virolaiset tulisivat selvästi suomalaisia alemmilla palkoilla esimerkiksi niin kyllähän siinä syntyy tällainen sosiaalisen dumpin vaara.
- Uutistoimittaja: Tutkimuksen mukaan virolaisia houkuttelevat eniten Saksan työmarkkinat. Ruotsi ja Suomi ovat toiseksi suosituimmat maat. Ennen kaikkea tänne haluavat alle 25-vuotiaat, ja halukkuus tulla tänne töihin on suurin Viron venäläisten keskuudessa. Jopa 40 prosenttia virolaisista olisi valmis työskentelemään pimeästi, ja 23 prosenttia voisi tehdä työtä ilman irtisanomissuojaa.
- Heinäluoma: Tää on kyllä voi sanoa niin tavallaan järkyttävä tieto että lähes joka toinen valmis tekemään pimeätä työtä. Sehän sotkis tietysti suomalaisen työmarkkinaelämän aika lailla, jos jos ulkolaista työvoimaa tulee jotka tekee pimeästi töitä ja sit täytyy muistaa, että usein pimeään työhön liittyy myös muita epäterveitä ilmiöitä, että se tavallaan herkästi vetää mukanaan myös sitten harmaata yritystoimintaa, jolla saattaa olla myös rikolliseen toimintaan yhteyksiä.
- Uutistenlukija: Suomalaisista yli puolet on sitä mieltä, että Viron EU-jäsenyys on myönteinen asia, ja viidennes pitää sitä huonona asiana.

On ilmeistä, että uutinen nostaa esille yhden aiheen: virolaisten halukkuuden työskennellä Suomessa. Uutislukijan lopputoteamus esittelee uuden aiheen eli suomalaisten suhtautumisen Viron EU-jäsenyyteen, ja sekin haettu tutkimuksesta. Sekä uutislukijan johdatus että itse uutinen noudattaa tyypillistä uutiskaavaa. Johdatus soveltaa käänteistä aikajärjestystä ja alkaa arvottavalla päätelmällä ("työvoiman ryntäys"). Sitä seuraa kuvaileva lausuma itse tutkimuksesta ("joka kolmas virolainen..."). Lopuksi uutislukija esittää ns. vieraana puheena ulkopuolisen tahon tulkinnan tutkimuksen tuloksista ("ammattijärjestöt pelkäävät").

Taloussennusteet, tilastotutkimukset ja mielipidemittaukset sekä niistä raportointi ovat uutisjournalismin arkea. Ne ovat ulkopuolisten toimijoiden tuottamia, mutta uutisjournalismin arvostamia numerotäyteisiä kovia faktoja, eli tietoa, jota yleensä pidetään uskottavana, puolueettomana, objektiivisena ja tarkkana (Potter 1996). Siksi ne ovat yhteensopivia uutisjournalismin omien tavoitteiden kanssa. Tilasto tai tutkimustulos sellaisenaan ei kuitenkaan ole vielä uutinen, vaan uutisten välittämä tieto istutetaan tavallisesti tiettyihin tarina- ja tulkintakehyksiin. Selvitysten ja tutkimusten muuntaminen uutiseksi merkitsee niiden rekontekstualisointia: lausuntoja ja tekstin osia siirretään yhdestä (usein laajemmasta) asiayhteydestä toiseen, jossa niitä käytetään eri tarkoituksessa. Asiayhteyden muutos merkitsee aina myös sanoman muuttumista.

Siitä poistetaan jotain, lisätään jotain ja valitut osat istutetaan uuteen kokonaisuuteen. TV-journalismissa tämä merkitse tekstipohjaisten aineiston liittämistä TV-uutisille ominaiseen kuvitukseen sekä tiivistämistä.

On selvää, että kyse ei ole pelkkien numeroiden ja tosiasioiden raportoinnista vaan myös numeroiden ja tulosten liittamisestä moraaliseen diskursiiviseen kehykseen. Tulosten rinnalla esitetään arvottavia päätelmiä, jotka kutsuvat myös yleisön lukemaan tuloksia moraalisisessa viitekehyksessä. Itse uutinen perustuu pääasiassa uutistoimittajan kertomuksesta tutkimuksen tuloksista ja haastattelun, SAK:n silloisen johtajan Eero Heinäluoman kommentteista. Vakiintuneiden uutisvälityksen esittämistapojen mukaisesti toimittaja kuvailee faktoja, joita uutislähde tai haastateltava tulkitsee ja kommentoi.

7.4. Uutisarvoisia lukuja

Kyseessä on uutinen, joka koostuu luvuista ja niihin liittyvistä kommentteista. Tarkastelen ensin, miten näiden lukujen esittely tapahtuu. Luvut ovat sellaista tietoa, jota yleensä pidetään uskottavana, puolueettomana, objektiivisena ja tarkkana. Kyseessä olevasta uutisesta kuitenkin huomaa, että lukuja ei esitetä pelkkinä lukuina, vaan niitä seuraavat kohottavat kielelliset ilmaisut. Käytetään ilmaisuja kuten "useampi kuin joka kolmas virolainen", "lähes neljäsataatuhatta virolaista" ja "jopa 40 prosenttia", kun olisi myös voitu sanoa "noin joka kolmas virolainen", "alle neljäsataatuhatta" ja "vain 40 prosenttia". Uutistoimittaja viittaa "mielipidetutkimukseen", joka sisältää useita taulukoita ja niiden kommentointeja. Kyseessä olevaa taulukkoa kommentoidaan *tutkimuksessa* seuraavasti:

Virolaisista yli kymmenesosa (13 %) pitää täysin todennäköisenä sitä, että tulee Viron EU-jäsenyyden toteutuessa käymään Suomessa aika ajoin töissä.

Uutinen ja tutkimus siis esittelevät toisistaan poikkeavia lukuja. Tämä johtuu siitä, että haastattelun Virolaisilta on kysytty kolmen toisesta poikkeavan kysymyksen avulla heidän halukkuuttaan ja todennäköisyyttään käydä Suomessa töissä, ja kysymyksen mukaan on päädytty erilaisiin tuloksiin.

Ensimmäiseen kysymykseen, joka koskee virolaisten halukkuutta käydä Suomessa töissä, kuusi prosenttia on vastannut olevansa "hyvin halukkaita". Toiset 22 prosenttia ilmoittivat olevansa "melko halukkaita" käymään Suomessa töissä, mutta tuloksia esittelevään taulukkoon viitaten todetaan, että "halukkuus" ei yleensä johda mihinkään, ja että siksi olisi syytä kiinnittää huomio niihin kuuteen prosenttiin, jotka sanovat olevansa "hyvin halukkaita" käymään Suomessa töissä.

Näin ollen 28 prosenttia, alle kolmasosa, virolaisista on "hyvin halukkaita" tai "melko halukkaita" käymään Suomessa töissä. Kuitenkaan uutisen tiedot eivät pohjaudu

näihin tuloksiin vaan vastauksiin yhteen kysymyksistä, eli miten ”todennäköisesti” virolaiset omasta mielestään tulisivat silloin tällöin Suomeen töihin. Tähän kysymykseen 13 prosenttia on ilmoittanut pitävänsä sitä ”todennäköisenä”. Toiset 23 prosenttia on luonnehtinut Suomeen töihin tuloa ”melko todennäköisenä”.

Tällä tavalla siis päästiin uutisen mainitsemiin 36 prosenttiin, ”neljänsataan tuhanteen virolaiseen” ja ”useampaan kuin joka kolmanteen” virolaiseen — siitäkkin huolimatta, että kyseisen taulukon todettiin raportissa viittaavan pienempään lukumäärään, ja että viereisen taulukon määritteen ”melko” suhteen tehtiin varauksia.

Kolmannessa kysymyksessä haluttiin vastaajien ottavan kantaa siihen, miten todennäköisesti he muuttaisivat Suomeen asumaan ja töihin. Neljä prosenttia piti tätä vaihtoehtoa ”todennäköisenä” ja yksitoista prosenttia ”melko todennäköisenä”.

Uutisraportti siis pohjautuu tutkimuksen tulosten tiettyyn valikoimaan. Tapa, jolla tietoja valikoidaan ja esitellään yleisölle, on tietenkin riippuvainen uutistahon omasta logiikasta, sen olettamuksista ja preferensseistä. Uutinen tarttuu siihen, mikä antaa dramaattisimmat luvut siitäkkin huolimatta, että itse tutkimus kommentoi tulosta eri tavalla. Väite, että ”useampi kuin joka kolmas virolainen” pitää todennäköisenä, että joskus tulee käymään Suomessa töissä, on vahvempi lausunto kuin ”kuusi prosenttia” tai ”kolmetoista prosenttia” virolaisista pitää tätä todennäköisenä.

Tapa, jolla luvut esitellään uutisessa, luo mielikuvan, että kyseessä on virolaisten keskuudessa vallitsevista hyvin laajoista toivomuksista tai valmiuksista. Uutinen ei esittele lukuja ainoastaan dramaattisena informaationa vaan myös luotettavana, yksiselitteisenä ja tarkkana tietona. Tutkimuksen tuloksissa ilmenevää vaihtelua ei tuoda esiin. Myöskään lukujen luotettavuuden suhteen ei tehdä varauksia, vaan ne esitellään kiistämättöminä tosiasioina. Käsitystä, että luvut kuvaavat todellisuutta tarkalla tavalla, ylläpidetään myös viittaamalla aikaisempaan tutkimukseen antaen ymmärtää, että Suomeen töihin tuloa harkitsevien virolaisten lukumäärä on lisääntynyt ”kahdeksalla prosenttiyksiköllä”.

7.5. Lukujen tulkitseminen

Luvut ovat sinänsä neutraaleja siinä mielessä, että 40 prosenttia voidaan periaatteessa yhtä hyvin tulkita ”jopa 40 prosenttina” tai ”vain 40 prosenttina”. Jotta luvut saisivat merkityksen, niille pitää tulkita arvo. Uutisessa ilmaistut kommentit ja arvottamiset ovat peräisin uutistoimittajan ja SAK-johtaja Eero Heinäluoman välisestä haastattelusta.

Kuitenkaan haastattelun alussa ei puhuta luvuista eikä edes itse tutkimuksesta. Sitä voidaankin luonnehtia ”mitä jos” -haastatteluksi. Se koostuu hypoteettisista kysymyksistä ja hypoteettisesta keskustelusta, joka uutisoinnissa nivotaan yhteen mielipidetutkimuksen tuloksiin. Näin konstruoidaan ”ryntäys”, joka ”joskus tulee”. Uutistoimittaja ei esimerkiksi kysy, montako virolaista haluaa tulla Suomeen töihin?

Sen sijaan lukumäärä on jo määritelty ensimmäisessä Heinäluomalle osoitetussa kysymyksessä (ks. alempana, kohta 2).

Konteksti	Teksti
1) SAK:n tutkimusraportti	Virolaisista yli kymmenesosa (13 %) pitää täysin todennäköisenä sitä, että Viron EU-jäsenyyden toteutuessa tulee käymään Suomessa aika ajoin töissä.
2) TV:n uutistoimitaja haastattelee:	Tutkimuksen mukaan jopa neljäsataatuhatta virolaista olisivat valmiita, halukkaita tulemaan Suomeen, töihin. Mikä heitä vetää Suomeen?
3) Heinäluoman vastaus	Jos se toteutuis kertarysäyksellä yhtäkkiä niin kyllähän täällä tulis aikamoinen kaaos. Meillä on nyt vielä itsellä työttömiä kolmisensataatuhatta ihmistä, meidän vastaanottokyky ei oo kauheen hyvä. Sitte on tietysti toinen puoli on sitä että miten, millä työehdoilla he tänne tulevat, että jos seurauksena on että virolaiset tulisivat selvästi suomalaisia alemmilla palkoilla esimerkiksi niin kyllähän siinä syntyy tällainen sosiaalisen dumpin vaara. <i>elikkä että alemmilla palkoilla työtä tekevät niin saattaisivat sitten syrjäyttää suomalaisia työntekijöitä</i>
4) Uutistenlukijan alustus:	Viron tuleva EU-jäsenyys voi johtaa virolaisen työvoimaan ryntäykseen Suomeen. Useampi kuin joka kolmas virolainen pitää todennäköisenä, että tulee joskus työskentelemään Suomessa. Ammattijärjestöt pelkäävät, että työehdot ja veromoraali heikentyvät.
5) Heinäluoman 2. kommentti	Tää on kyllä voi sanoa niin tavallaan järkyttävä tieto että lähes joka toinen valmis tekemään pimeätä työtä. Sehän sotkis tietysti suomalaisen työmarkkinaelämän aika lailla, jos jos ulkolaista työvoimaa tulee jotka tekee pimeästi töitä ja sit täytyy muistaa, että usein pimeään työhön liittyy myös muita epäterveitä ilmiöitä, että se tavallaan herkästi vetää mukanaan myös sitten harmaata yritystoimintaa, jolla saattaa olla myös rikolliseen toimintaan yhteyksiä.

6) Heinäluoman
kommentti,
ei mukana
uutisessa:

Lyhyellä aikavälillä tää on varmaan lähivuosien kannalta niin tää on ehkä uhka ja ainakin iso haaste siit tulee tietty määrä pulmia, mutta sitten pidemmällä aikaahan tää on tietysti suuri mahdollisuus, että Itämeren ympärille muodostuu tämmöinen yhteinen talousalue, yhteiset työmarkkinat ja kanssakäyminen lisääntyvä kanssakäyminen tuottaa hyötyä kaikille, tuo parempia kaupan mahdollisuuksia, ja, ja sitten varmaan koko alueen työllisyyttä parantaa, mutta jos tää toteutetaan hallitsemattomasti ilman siirtymäaikoja, niin sitten voidaan kyllä olla aika isojen pulmien edessä.

Uutiskatkelman tarkkojen prosentiosuuksien taustaa vasten voidaan havaita, että se, mistä uutistoimittaja puhuu, on virolaisten valmius tai halukkuus — *ei* todennäköisyys — käydä Suomessa töissä. Tässä kysytäänkin motiivia sille, miksi virolaiset halusivat tulla Suomeen töihin. Tällaista motiivia ei kuitenkaan yleisölle kerrota, koska Heinäluoman vastausta ei otettu katkelmaan mukaan.

Uutistoimittajan toinen kysymys Heinäluomalle ei koskenut sitä, mitä tutkimuksen tulokset tarkoittavat, vaan se kuului: "Mitä se merkitsisi, jos tällainen väkimäärä tulisi Suomen työmarkkinoille?" Tässä haastattelu siirtyy hypoteettiselle tasolle. Hypoteettisen kysymyksen lähtökohtia kehitetään vastauksessa (ks. ylempänä kohta 4). Haastattelusta uutiseen siirtyminen tapahtuu siis seuraavasti: 1) 13 prosenttia virolaisista muutetaan 36 prosentiksi ja neljäksisadaksituhanneksi virolaiseksi; 2) neljästä sadastatuhannesta virolaisesta, jotka ilmoittivat todennäköisesti tai melko todennäköisesti tulevansa jossain vaiheessa töihin Suomeen, tehdään neljäsataatuhatta yhtä aikaa Suomeen tulevaa virolaista kaaoksineen ja ryntäyksineen. Näin virolaisista on muodostunut uhka suomalaiselle yhteiskunnalle. Voivatko asiat todella olla näin hullusti? Eero Heinäluoma ei ainakaan ole näin yksiselitteisen synkkä. Päinvastoin hän näkee myös kehityksessä "suuria mahdollisuuksia" (ks. ylempänä, kohta 6). Sitä katsojat eivät kuitenkaan koskaan saa tietää, koska lausunto jäi pois uutisesta.

Miksi lausuntoa, jossa Heinäluoma puhuu lisääntyneen vuorovaikutuksen tuomista mahdollisuuksista, ei otettu mukaan uutiseen? Eräs syy on tietysti se, että kaikki lausunnot eivät mahdu mukaan, mutta miksi kuitenkin tietyt asiat otetaan mukaan ja toiset jätetään huomioimatta? Clayman (1995) toteaa että, huolimatta yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa kasvaneesta kiinnostuksesta intertekstuaalisuuteen ja "sound-biteihin", edelleen tiedetään verraten vähän siitä, millä perustein journalistit valitsevat tiettyjä lainauksia. Aiheen tärkeys paljastuu, kun tarkastellaan myös lausuntojen paikallista kontekstia eli haastattelua, jota katsojille ei näytetä.

[Heinäluoman kommentti 2, mukana uutisessa]

Uutistoimittaja: Mutta melkein puolet näistä vastanneista olisivat valmiita työskentelemään pimeästi tai ainakin osittain pimeästi onko tämä jonkinlainen uhka?

Heinäluoma: Tää on kyllä voi sanoa niin tavallaan järkyttävä tieto että lähes joka toinen valmis tekemään pimeätä työtä. Sehän sotkis tietysti suomalaisen työmarkkinaelämän aika lailla, jos jos ulkolaista työvoimaa tulee jotka tekee pimeästi töitä ja sit täytyymuistaa, että usein pimeään työhön liittyy myös muita epäterveitä ilmiöitä, että se tavallaan herkästi vetää mukanaan myös sitten harmaata yritystoimintaa, jolla saattaa olla myös rikolliseen toimintaan yhteyksiä. *Senkin takia on tärkeää että meillä työelämän säännökset on riittävän kovat niin että miniminormit koskee kaikkia ja että niitä myös valvotaan.*

[Heinäluoman kommentti 3, ei mukana uutisessa]

Uutistoimittaja: Kokeeko ammattiyhdistysliike tämän jonkinlaisena uhkana, että jopa neljäsataatuhatta virolaista vois tulla meidän työmarkkinoille?

Heinäluoma: Lyhyellä aikavälillä tää on varmaan lähivuosien kannalta niin tää on ehkä uhka ja ainakin iso haaste siit tulee tietty määrä pulmia, mutta sitten pidemmällä aikaahan tää on tietysti suuri mahdollisuus, että Itämeren ympärille muodostuu tämmöinen yhteinen talousalue, yhteiset työmarkkinat ja kanssakäyminen lisääntyvä kanssakäyminen tuottaa hyötyä kaikille, tuo parempia kaupan mahdollisuuksia, ja, ja sitten varmaan koko alueen työllisyyttä parantaa, mutta jos tää toteutetaan hallitsemattomasti ilman siirtymäaikoja, niin sitten voidaan kyllä olla aika isojen pulmien edessä”

Uutistoimittajan esittämät kaksi kysymystä ovat hieman eri lailla muotoiltuja, mutta koostuvat kumpikin väittämästä ja kysymyksestä. Esitetyt väittämät ovat ”melkein puolet näistä vastanneista olisivat valmiita työskentelemään pimeästi tai ainakin osittain pimeästi” ja ”jopa neljäsataatuhatta virolaista vois tulla meidän työmarkkinoille”. Kummassakin tapauksessa kysymys koskee sitä, ovatko nämä seikat uhka tai koetaanko niitä sellaisena.

Kysymykset eivät siis ole neutraaleja vaan ongelmakeskeisiä. Kommentissa 2, joka sisältyy uutiskatkelmaan, Heinäluoman vastaus kysymykseen sisältää kysymyksen lähtökohtien korostamisen. Heinäluoma toteaa, että luvut valmiudesta pimeisiin hommiin ovat ”järkyttävä tieto” ja vetää yhtäläisyyksiä ”harmaan talouden” ja ”rikollisen toiminnan välille”. Toisin sanoen Heinäluoma vahvistaa, että kyse on todellakin uhasta. Kommentissa 3, jota ei siis otettu mukaan, nähdään kuitenkin kysymykseen sisältyvän uhan vaimentaminen. Kyseessä on vain mahdollinen uhka. Heinäluoma näkee ”tietyn määrän pulmia”, mutta myöskin ”suuren mahdollisuuden”. Vastauksessa näkyy myönteisten

puolien korostaminen, kun Heinäluoma jatkaa ”yhteisestä talousalueesta”, ”yhteisistä työmarkkinoista” ja ”lisääntyvästä kanssakäymisestä”, joka ”tuottaa hyötyä kaikille”. Näin hän kyseenalaistaa tai ainakin vaimentaa uutistoimittajan tuottamaa näkökulmaa.

On kiintoisaa todeta, että sanaa uhka ei mainita itse uutisessa. Lähin sana olisi ehkä ”ryntäys”, joka tuo mieleen hyökkäyksen ja joka sinänsä sisältää varsin uhkaavia, ettei sanoisi sotaisia, konnotaatioita, mutta sanaa käytetään myös yleisemmässä merkityksessä.

Myös haastattelun suhteen voidaan todeta, että uutinen perustuu vahvasti valikoituun otokseen. Katkelmaan mahtuu haastatellun kaksi lausuntoa, joita molempia on lyhennetty. Kun Heinäluoma siirtyy puhumaan työelämän säädösten ja miniminormien merkityksestä kommentissa 2 (kursivoituna), se ei pääse mukaan uutiseen. Lausunnon tätä osaa voidaan tulkita SAK:n agendana. Toisessa uutisen ulkopuolelle jätetyssä kommentissa Heinäluoma puhuu siirtymäaikojen puolesta.

Miksi sitten uhkakuva tuotetaan? Voidaan väittää, että uutisinstituutiolla ja ammattiyhdistyksillä on yhteinen etu siitä, että mielipidemittauksen tulokset esitetään suurelle yleisölle huomiota herättävällä tavalla. Ehkä siksi Heinäluoma hyväksyy toimittajan esittämät kärjistetyt kysymykset ja tekee yhteistyötä hänen kanssaan. Uutistoimituksella on intressi kuvailla tuloksia ”laajana ongelmana” oikeuttaakseen yhteiskunnallista olemassaoloaan ja saadakseen riittävän laajan yleisön. Ammattiyhdistyksillä on sama päämäärä, joskin eri syistä. Tämä syy voi liittyä siihen, että halutaan käyttää tuloksia argumenttina jäsenten intressien vaalimisessa, mikä toteutuu ”pitämällä säädökset riittävän tiukkoina”, ja ”siirtymäajan” avulla. Siirtymäaika toteutui Viron EU-jäsenyyden myötä, mutta uutiseen tuli mukaan vain se osa Heinäluoman lausunnoista, joka myötäilee toimittajan kysymysten luomaa asetelmaa, toisin sanoen tulosten esittämistä vakavana ongelmana. Siten SAK näyttäytyy uutisessa melko reaktiivisessa valossa, pelkääjänä, ei toimijana.

7.6. Tulevaisuuspuheen ja toiseuden tuottaminen

Mielipidemittausten tulosten esittäminen on yksi asia. Dystopian maalaaminen on toinen. Tai näin ainakin luulisi. Virolaisista kertova uutinen sisältää molemmat. Kuten tiedetään, kysymys siitä, voiko tulevaisuudesta olla tietoa, on tavallaan ratkaisematon filosofinen ongelma. Mutta toisaalta tämän tyyppiset yritykset kontrolloida tai kolonisoida ja asuttaa tulevaisuutta ovat nyky-yhteiskunnassa massiivinen projekti. Tulevaisuutta ei ole, mutta siitä voidaan rakentaa loputtomasti mielikuvia ja kertomuksia, joiden avulla erilaiset organisaatiot pyrkivät päämääriinsä ja oikeuttamaan toimintansa (Väliaverron 2002).

Sellaisen uhan konstruointi, joka määritelmän mukaisesti vaanii tulevaisuudessa ja jossa muukalaisten pelko usein on keskeinen elementti, on kauan ollut tehokas tapa vahvistaa yhteenkuuluvuutta oman ryhmän sisällä. Sellaiset yhteiskunnan rakenteelliset muutokset, joihin liittyy talous, maahanmuutto ja muun tyyppiset väestövir-

taamat sekä työolot, ovat eräs syy ihmisten kokemuksiin pelkoihin (ks. Thompson 1998). Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista tarkkailla, miten uutinen kytkee jo tapahtuneen (mielipidetutkimuksen) yhteen sen kanssa, mikä voi tapahtua (virolaisten ryntäys). Mutta jos uutinen on sosiaalisesti konstruoitua tietoa, sama pätee luonnollisesti myös mielipidetutkimukseen. Haastattelun tavoin myös mielipidetutkimus pohjautuu hypoteettisiin kysymyksiin tulevaisuudesta. Niiden hypoteettista luonnetta uutisinstituutio ei kuitenkaan huomioi, vaan esittelee mielipidetutkimusta tosiasiana samalla, kun se itse on riippuvainen siirrettävän tiedon saamisesta olemassaolonsa oikeuttamiseksi.

Ei ole epäilystäkään siitä, että yllä tarkasteltu uutinen esittelee mielipidetutkimuksen luotettavana tietona, jolla on mahdollisia ja vakavia seurauksia suomalaiselle yhteiskunnalle. Mutta miten yleisö suhtautuu uutissanomaan? TV-uutisten vastaanottajina yleisöllä on rajoitetut mahdollisuudet tarkistaa uutisten esittelemiä tietoja. Monet vastaanottotutkijat ovat päätyneet siihen, että katsojat usein pitävät uutisten keskeistä sanomaa totuutena (Svensson 2001: 248).

Toisaalta on myös esitetty, että uutisten vastaanotto harvoin vastaa normatiivisia käsityksiä siitä, miten tietoa pitää hyödyntää. Ihmiset näkevät harvoin vaivaa uutisten ymmärtämiseksi tai muistamiseksi. Sen sijaan vastaanottoa luonnehtii passiivisuus, hajamielisyys ja katkonaisuus. Ekström (2002) toteaa, että TV-journalismin tuottamaa tietoa luonnehtii katoavaisuus. Ei ole myöskään harvinaista, että uutisvälitys tuottaa pidemmällä aikavälillä ristiriitaista tietoa. Noin vuosi sen jälkeen, kun uutisissa esitettiin yllä käsitelty uutinen virolaisten mahdollisesta Suomeen ryntäyksestä, uutisissa esitettiin taas uusia tutkimustuloksia. Tällä kertaa sanoma oli päinvastainen: Viron EU-jäsenyys lisää virolaisten halukkuutta käydä Suomessa töissä ”niin vähän, että sitä tuskin huomaa” (Rautio 2001, A9).

SAK pyrki teettämänsä mielipidemittauksen julkistamisen, uutisen ja muun mediajulkisuuden hallinnan avulla tuomaan esille omaa sanomaansa uusien EU-maiden siirtymäaikojen tarpeellisuudesta. Tällaisen sanoman voi nähdä osana SAK:n laajempaa mediajulkisuuden avulla toteutettua globalisaatiostrategiaa. Tässä tarkastelussa vaatimus siirtymäajoista ei tosin noussut yli toimittajan asettaman uutiskynnyksen. Julkisuuteen päätyi SAK:n sanomaa karkeampi uhkakuva, joka sekin kuitenkin palveli SAK:n tavoitetta siirtymäajasta.

7.7. Jälkisanat: Virolainen työvoima ja suomalainen media vuonna 2019

Tässä kirjassa uudelleen julkaistussa Erään uhkakuvan anatomia -tutkimuksessani tarkasteltiin erään televisiouutisen diskursiivista rakentumista. Uutinen julkaistiin vuonna 2000, neljä vuotta ennen Viron liittymistä Euroopan unioniin.

Tutkimuksessani tarkastelin uutismedian ja edunvalvonnan symbolista valtaa ja diskursiivisia käytäntöjä. Media on muuttunut, Suomi on muuttunut ja Viro on muuttunut. Onko siis tutkimus vielä ajankohtainen? On selvää, että tutkimukseni on monella tavalla kappale poliittista historiaa. Sen sijaan kuvatut diskursiiviset käytännöt ovat edelleenkin ajankohtaisia. Uutiset ovat edelleen täynnä erilaisia uhkakuvia, ja maahanmuutto ja työmarkkinat ovat edelleen aiheita, joissa uhkia löydetään. Sen sijaan Viron ja Suomen tilanne ja suhteet ovat muuttuneet perustuvalla tavalla.

Mitään virolaista invaasiota ei koskaan tullut, ja näin jälkiviisaasti voi todeta, että uutinen käytti kärjistyksiä kyseenalaisella ja harhaanjohtavalla tavalla. Tästä turhasta liioittelusta ovat vastuussa sekä Suomen valtion julkisen palvelun viestintäyhtiö Yle, SAK sekä myös mielipidetiedustelun tehnyt yritys.

Virolainen työvoima on kylläkin kiinteä osa nykyisiä suomalaisia työmarkkinoita. Tätä jälkikirjoitusta varten selvittelin, millaisia uutisia virolaisesta työvoimasta on Suomessa viime vuosina tehty. Johtopäätöksenä on, että yleiskuva on huomattavasti valoisampi kuin vuonna 2000. Pulmia uutiset toki edelleen löytävät.

Vuonna 2014 Ylen tutkivan journalismin ohjelma MOT uutisoi, että virolaisia työntekijöitä on Suomessa 100 000. Määrä johtuu ohjelman mukaan siitä, että "elintasokuilu Suomen ja Viron välillä on ja pysyy". Vuonna 2016 Iltasanomat kuitenkin kirjoitti, että Viron elintason nousu on jatkunut, ja palkkojen erot Pohjoismaihin verrattuna kaventuneet. Tämän vuoksi yhä useampi virolainen palaa takaisin kotimaahansa. Paluumuuttajien lisäksi myös suomalaiset työntekijät alkoivat hakeutumaan Viroon töihin.

Vuonna 2018 Viron työttömyys on jo Suomea ja muuta euroaluetta alhaisempi, ja talous on edelleen hyvässä vedossa. Työvoimapulasta on jo tullut ongelma. Viron IT-osaaminen on tunnettu asia Suomessa, ja Viroon on hakeutunut etenkin suomalaisia IT-osaajia. Viron talous on jatkanut kasvuaan. Erään uutisen mukaan "menestys perustuu siihen, että asioita saadaan nopeasti aikaan". Tämän voi tietysti tulkita niin, että Suomessa jahaillaan, eikä saada oikein mitään aikaan. Uutistietojen mukaan suomalaisia yrittäjiä on myös hakeutunut Viroon. Erään otsikon mukaan Viro on unelmamaa yrittäjälle.

Uutiset Virosta ja virolaisesta työvoimasta ovat siis muuttuneet täysin noin 20 vuodessa. Nykyään media hakee uhkakuvansa muualta.

[Nylundin luku (pois lukien Jälkisana 2019) on julkaistu vuonna 2008 Mika Helanderin toimittamassa *Going Global: Ay-liikkeen menestysresepti globaalissa ajassa?*-kirjassa, jonka julkaisija on Minerva Kustannus.]

Lähteet ja kirjallisuus

- Altheide, David (1997). The news media, the problem frame and the production of fear. *Sociological Quarterly* 40 (3): 475–504.
- Clayman, Steven (1995). Defining Moments, Presidential Debates and the Dynamics of Quotability. *Journal of Communication* 45, 118–146.
- Dearing, James W. & Everett M. Rogers (1996). *Agenda-setting*. Thousand Oaks: Sage publications.
- Ekström, Mats (2002). Epistemologies of TV journalism. A theoretical framework. *Journalism* 3 (3): 259–282.
- Furedi, Frank (1998). *Culture of fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. London: Cassell.
- Horsti, Karina (2003). Global mobility and the media: Presenting asylum seekers as a threat. *Nordicom* 25 (3), 41–54.
- Kivivuori, Janne, Sari Kemppi & Mirka Smolej (2002). *Etusivujen väkivalta. Väkiuvalta iltapäivälehtien etusivuilla. todellisuudessa ja ihmisten peloissa*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Linell, Per (1998). Interaktion i samtal — en teoretisk bakgrund. Forstorp & Linell (toim.), *Samtal pågår. Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Nylund, Mats (2000). *Iscensatt interaktion: Strukturer och strategier i politiska mediesamtal*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Nylund, Mats (2001). Moraliska utspel i medier. En presentation av ett forskningsprojekt. *Nordicom Information* 2, 93–97.
- Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.
- Raittila, Pentti (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: Tampere University Press.
- Rautio, Pertti (2001). Tutkimus: Viron EU-jäsenyys ei synnytä muuttovirtaa Suomeen. *Helsingin Sanomat*, 24.10.
- Svensson, Christian (2001). *Samtal, deltagande och demokrati i svenska TV-debattprogram*. Linköping: Linköpings universitet, Tema K.
- Thompson, Kenneth (1998). *Moral Panics*. London: Routledge.
- Väliverronen, Esa (2002). Tarinoita Huomenesta. Eli miten biotekniikan tulevaisuutta tuotetaan. *Tiedotustutkimus 1 (Journalismikritiikin vuosikirja)*, 109–124